

Modern Kırgız Edebiyatının “Balka”sı Aalı Tokombayev’in Sanatına Dair Bazı Fikir ve Tespitler

Halit AŐLAR¹

Öz

Modern Kırgız edebiyatı XX. yüzyılın başlarında Sovyet edebiyatının bir parçası olarak ortaya çıkar. Kırgız edebiyatının ortaya çıkış sürecine amatör bir ruhla katkıda bulunmak isteyen birçok sanatçının hayal dünyası Sovyet rejiminin belirlediği çizgilerle sınırlanır. Aalı Tokombayev Kırgız edebiyatının kurucu isimlerinin başında gelir. Edebiyat sanatının birçok türünde eser kaleme almış olmasına rağmen, daha çok şairliği ile ön plana çıkar. Aalı Tokombayev’in propaganda niteliği taşımayan şiirleri de vardır. Kaleme aldığı eserleriyle çağının canlı bir şahididir. Çağdaşları ile girdiği polemikler ve bu polemikler sonucu Mukay Elebayev ile Kasım Tınystanov’un hayatlarını kaybetmeleri yakın Kırgız tarihinin trajik vakaları olarak dikkatleri çekmektedir. Aalı Tokombayev kaleme almış olduğu eserlerle Kırgız edebiyatının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Aalı Tokombayev, Kırgız halkının tarihsel süreçte başına gelen trajik vakaları eserlerinde işlemekle ve halkının acılarına ortak olmakla birlikte sanatının neredeyse tamamını, Lenin’e, Stalin’e, Komünist Partiye, Sovyet sistemine ve sistemin uygun gördüğü hemen her konuya hasretmiş, Sovyetler Birliği’nin ve edebiyatının “Balka”sı olarak kendine göre rejim düşmanı olarak gördüğü birçok kişiyle münakaşa etmiş, bazılarını azmettirmiş, hayatını her yönüyle ideolojinin emrine vermiş bir edebî şahsiyet olmayı tercih etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modern Kırgız Edebiyatı, Sovyet Edebiyatı, Sosyal Gerçekçilik, Aalı Tokombayev, Lenin.

The Art of the “Hammer” Poet Aaly Tokombaiev of Modern Kyrgyz Literature

Abstract

Modern Kyrgyz literature emerged as a part of Soviet literature in the beginning of the XX century. The fantasy world of many writers who wish to contribute to the emergence of Kyrgyz literature with an amateur spirit has been limited to the lines set by the Soviet system. Aaly Tokombayev is one of the founding names of Kyrgyz literature. Although he has written works in many genres of literary art, he comes to the fore mostly with his poetry. Tokombayev also has poems that do not make party propaganda. Tokombaiev’s contemporaries and their polemics are attracting attention as the tragic events which should be examined in the history of Kyrgyz near the end of the lives of Mukai Elebaiev and Kasym Tynystanov. Aaly Tokombaiev contributed to the development of Kyrgyz literature with his works. Aaly Tokombaiev, despite committing the tragic cases that happened in the historical process of the Kyrgyz people in his works and being a partner to the suffering of his people, almost all of his art has been devoted to Lenin, Stalin, the Communist Party, the Soviet system and almost every subject the system deems appropriate. As a “balka” of Soviet literature, he quarreled with many people by whom he was regarded as the enemy of the regime, he choose to be a literary figure that he put his life under the command of ideology in all aspects.

Key Words: Modern Kyrgyz Literature, Soviet Literature, Socialist Realism, Aaly Tokombaiev, Lenin.

Atıf İçin / Please Cite As:

Aşlar, H. (2020). Modern Kırgız Edebiyatının “Balka”sı Aalı Tokombayev’in sanatına dair bazı fikir ve tespitler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2040-2050.

Geliş Tarihi / Received Date: 06.03.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 25.06.2020

¹ Dr. Öğr. Üyesi. - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü, halit.aslar@manas.edu.kg
ORCID: 0000-0003-3223-5907

Giriş

1930'lu yıllarda Sovyet Yazarlar Birliği I. kongresinde Sosyalist realizm'in tanımı yapılmış ve bu metod bir terim olarak Sovyet edebiyatını oluşturan edebi-kuramsal platformun bir ögesi olmuştur. (Plehanov, 1995, s. 499) Sovyetler Birliği'nde oluşturulmaya çalışılan toplumsal belleğin kurucuları özellikle Orta Asya halkları için olay zincirini koparmışlar ve tarihi süreçten bağımsız yeni bir takvim başlatarak yeni bir toplum inşasına girişmişlerdir. (Göz, 2016, s. 60)

Stalin'in "O Nekotorih Voprosah İstorii Bolşevizma" (Bolşevizm Tarihinin Bazı Sorunları Üzerine) adlı bildirgesi Sovyet edebiyatının oluşma ve gelişmesi sürecinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bildirgede Stalin, Bolşevizm ve Marksist Leninist öğretilere ters düşecek tüm eylem ve kişilerle acımasızca mücadele edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Murzalieva, 2010, s. 57) Ülke yöneticileri bu bildirgeyi uygulamakta hiç tereddüt etmemişlerdir. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde birçok yazar ve şair rejimin buyurduğu konuların dışına çıkamamıştır. Bilinçli olarak veya tesadüfen belirlenen çerçevenin dışına çıkan yazar ve şairler ise bir şekilde cezalandırılmışlardır. Özellikle Stalin politikaları ve II. Dünya Savaşı Sovyet edebiyatını tamamen bu doğrultuda şekillendirmiştir.

Modern Kırgız edebiyatı Sovyet edebiyatının bir parçası olarak 1920'li yıllarda ilk örneklerini vermeye başlamış, ortaya çıkış süreci ve sonrasında Komünist parti buyruklarına ve Sosyalist gerçekçilik metoduna sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.

Bu süreçte, mekân, renkler, iç dünyalar, psikoloji ve benzeri gibi kurgunun diğer ayakları ise çok fazla önemsenmemiş ve esas olarak içerik temelli, biçimin göz önünde tutulmadığı eserlerin ortaya çıkması bilerek desteklenmiştir. (Göz, 2017, s. 599) Bunun dışında Kırgız edebiyat çevreleri sancılı süreçlerden sonra gelişim gösterebilmiştir. Birçok yazar ve şair tesadüfen, hatta yazarlığın gelecekte kendilerinin profesyonel mesleği olacağını tahmin dahi etmeden edebiyat çevrelerine adım atmışlardır. Bu sebeple birçok yazarın edebî uğraşlara attığı ilk adımlar gerektiği ölçüde ciddi ve sanat seviyesi yüksek düzeyde olmamış, yazarlık/şairlik birçok kişi tarafından geçici bir uğraş olarak algılanmıştır. Üstelik bu yazarların entelektüel seviyeleri de buna müsait değildir.

Başlangıç aşamasındaki Kırgız edebiyatını oluşturan isimlerin hemen tamamının Sovyet sistemine gönülden bağlanmış gençlerden oluştuğunu belirtmekte fayda vardır, zira Sovyet iktidarı onlara yeni bir hayat ve eğitim görme imkânı sunmuştur. Aalı Tokombayev de Sovyet iktidarına aşırı bağlılığından hayatını, sanatını ve fikirlerini Sovyet sisteminin istediği şekilde yoğurmuş bir sanatçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bir yazısında Sovyetler Birliğinin kurulmaya başladığı ilk yıllarda nasıl bir yaşam sürdüğünü şu sözlerle dile getirmektedir:

Sovyetler Birliğinin kurulmaya başladığı yıllarda ben kimsesizdim. Günümüz İssık-Göl, Tyan-Şan ve Frunze bölgelerinde meydana gelen katlık ve hastalıklar yüzünden herkes müşkül duruma düşmüştü, insanlar karnını doyurmak için bir dilim ekmeği güçlüğüle bulmaktaydı. Bu yüzden 1917-1919 yılları arasında Kırgızistan'ın Güney bölgelerinde gezip hayırseverlerin yardımlarıyla hayatımı devam ettirdim. Yaşadığım o acı dolu yıllar sonraları kaleme aldığım "Caralangan Cürök" adlı eserimde yer aldı. 1919 yılında İssık-Göl'de yaşayan akrabalarımı bulmuştum. Artık katlıkla ve açlıkla savaşarak geçirdiğim yıllar geride kaldı. (Tokombayev, 1973, s. 648)

Stalin sonrası, özellikle 1960'lı yıllarda Kırgız edebiyatında Cengiz Aytmatov ve onun izinden giden şair ve yazarlar Kırgız edebiyatına yeni bir ivme kazandırmış, 1980'li yıllarda yazar ve şairler, az da olsa, farklı ve millî konuları eserlerinde ele almaya başlamışlardır.

Edebî-Kültürel Faaliyetleri / Aalı Tokombayev Edebiyat Sahnesinde

Aalı Tokombayev, Kırgızistan'ın Kemin bölgesi Kayındı köyünde 1904 yılında dünyaya gelir. 1922'de Taşkent'te bulunan Sovyet Parti okuluna girer. 1923-1927 yılları arasında Lenin Orta Asya Komünist Üniversitesinde öğrenim görür. 1927-1929 yılları arasında Kızıl Kırgızistan gazetesinin redaktörlüğü, 1931 yılında Kırgız Devlet Matbaası redaktörlüğü, 1934-1949 yılları arasında Kırgızistan Yazarlar Birliği başkanlığı ve Sovyettik Kırgızistan gazetesini redaktörlüğü, SSCB İlim Akademisi Kırgızistan Şubesi Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü Müdürlüğü görevlerinde bulunur. Kırgızistan'ın ilk gazetesi Erkin Too'nun ilk sayısında "Oktaybrdın Kelgen Kezi" (Ekim'in Geldiği Zaman) adlı şiiriyle dikkatleri üzerine çeker. Bu şiir, yıllarca Kırgız Sovyet edebiyatının ilk şiiri olarak kabul edilir. 1945 yılında Halk Şairi ünvanı kazanır. 1967 yılında daha önce kaleme aldığı "Kandun Cıldar" (Kanlı Yıllar) romanının birkaç kez tekrar yazılıp son halini

verdiği “*Taň Aldında*” romanıyla Devlet Toktogul ödülünü kazanır. İki defa Lenin, üç defa Emek Kızıl Bayrağı, birer defa Ekim Devrimi ve Altın Yıldız ödülleri kazanmıştır. Birkaç defa milletvekilliği yapmıştır. (Aamatov vd., 2008, s. 595)

Aalı Tokombayev Taşkent’te Orta Asya Komünist Üniversitesinde öğrenciyken edebiyat vadisinde boy göstermeye başlar. İlk şiirlerini burada kaleme alır. Öğrencilerin hazırlamış olduğu Enternasyonel adlı duvar gazetesinde ve “*Tunguş Kadam*” (İlk Adım) adlı dergide ilk şiirlerini *Çalkar* ve *Balka* mahlasıyla yayınlatır. Şair “*Balka*” (çekiç) mahlasını hayatının sonuna kadar kullanmış, Komünizm düşmanlarına karşı bir ‘çekiç’ gibi olacağını ve onları gerekirse ezeceğini ima etmiştir.

Şairin ilk şiir külliyatı 1927 yılında “*Lenin Tuuraluu*” (Lenin Hakkında) adıyla çıkar. Eserde Tokombayev Lenin’e övgüler düzmektedir. Bu eser 1936 yılında biraz değiştirilip Lenin adıyla tekrar yayınlanır. Şairin 1930’lu yıllarda “*Biz Kurmanga Karşı*” (Biz Kurbana Karşı) (1930), “*Emgeke Güli*” (Emek Gülü) (1931), “*Ataka*” (Atak) (1932), “*Tutkun Marat*” (Tutsak Marat) (1933), “*Abalkı Irlar*” (Evvelki Şiirler) (1933), “*Irlar Cynagi*” (Şiir Külliyatı) (1933), “*Irlar Cynagi*” (Şiir Külliyatı) (1934), “*İrgelgen Irlar*” (Seçilmiş Şiirler) (1935), “*Bizdin Kitep*” (Bizim Kitap) (1935), “*Kanattuu Dosttor*” (Kanatlı Dostlar) (1935), *Lenin* (1936) ve manzum türde kaleme aldığı “*Kanduu Caldar*” (Kanlı Yıllar) adlı romanının ilk cildi yayınlanır. (Samaganov, 1976, s. 555)

Tokombayev, edebiyat sahnesine şiirle adım atmış ve hayatının sonuna kadar şiir yazmayı sürdürmüştür. Şairin 1920 ve 1930’lu yıllarda kaleme aldığı şiirlerin hemen tamamı Ekim Devrimi’ni kutlayan, Lenin’i ve diğer parti yöneticilerini yücelten, eski hayatı yerip yeni hayatı öven, sınıf mücadelesini kamçılayan farklı bir ifadeyle Sovyet propagandası yapan Sosyalist realizm ilkelerine sıkı sıkıya bağlı şiirlerdir. Şair ilk şiirlerinden “*Algaçkı Strofa*” (İlk Dörtlük) adlı şiirinde şöyle seslenir:

*“Ala Too yerin serin
Bilimsiz senin elin
Ala too yerin altın
Bilmedi kıymetini balkın*

*Ala Too yerin serin
Medeni olsun balkın
Ala Too yerin altın
Sahibin olsun balkın!”* (Akmataliyev vd., 2002, s. 106)

Şairin ilk Kırgızca gazete Erkin Too’nun (Özgür Dağ) ilk sayısında yayınlanan ve dikkatleri çeken “*Oktyabrın Kelgen Kezi*” (Ekim Geldiği Zaman) adlı şiirinde ise Ekim Devrimi ve Leninizm şöyle yüceltilmektedir:

*“Ekimin gülümseyip geldiği zaman
Hakları sahiplerine verdiği zaman
Kendisini zıncire vuran düşmanları
Emekçilerin ebedi yendiği zaman...”*

*Yaşasın Leninizmin kurduğu yol
Yok olsun cahilliğin kurduğu ađ
Yoluna Ekim’in fakir düşüp
Yetişsin muradına uzattığı kol...”* (Akmataliyev vd., 2002, s. 107)

Lenin hayranı olan şair Aalı Tokombayev Lenin için kaleme aldığı şiirlerden birinde ise şöyle demektedir:

"Sıfat çok, epik kahraman da çok,
 Kıyaslamak mümkün değil, eşdeğeri yok!
 Everest gibi ulu desek olur mu?
 Alem için bir örneği dahi yok.
 Okyanus gibi derin desek olur mu?
 O da uçsuz bucaksız.
 Lenin'in fikirleri ölçülemez,
 O hava gibi, su gibi sonsuz, sınırsız yok!" (Akmataliyev vd., 2002, s. 108)

Her fırsatta Leninizmi, Komünizmi ve işçi sınıfını öven, Sovyet ideolojisini yere göğe sığdıramayan Aalı Tokombayev sanatını çoğunlukla bu doğrultuda şekillendirmiştir. Şair bir şiirinde de şöyle seslenir:

"Bu kalp
 Yararılmadı can için.
 O yaratıldı
 Proleter sınıf için!" (Akmataliyev vd., 2002, s. 109)

Esasen, 1920 ve 1930'lu yıllarda Kırgız şiirinin ana teması Ekim Devrimi, sınıf mücadelesi, feodal hayatı eleştirme, yeni hayatı yüceltme olmuş, Tokombayev de bu hususta en ön safta yer almıştır. Tokombayev sanatında zaman zaman köktenci ve saldırgan bir tavır da takınır.

"Ben fişek gibiyim,
 Yerimde duramam atılmadan.
 Particiyim,
 Komsomolda yetiştim,
 Ben mücadeleye,
 Duramam katılmadan!" (Akmataliyev vd., 2002, s. 111)

Tokombayev edebiyat sanatının yegâne görevinin bu olduğunu ve Sovyet edebiyatının proletaryanın en önemli silahlarından biri olduğunu düşünmekte ve etrafındakilerden de aynı tutumu beklemektedir. Zira V. İ. Lenin'in "Edebiyat, Parti edebiyatı olmalıdır. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün adamı! Edebiyat proleteryanın genel davranışının bir parçası olmalıdır." (Moran, 1983, s. 55) sözü birçok Sovyet sanatçısı için olduğu gibi Aalı Tokombayev için de sanatının bayrağı olmuştur.

Tokombayev, doğum günü olarak Ekim Devrimi'nin sonuca ulaştığı 7 Kasım gününü seçmiştir.

"Bizim şüirler
 Komünistin ışığı
 Alay, Altay, Tyan Şan'a dağıldı
 Eskimiş çürük
 Düşman şiirini dinleyen balk
 Bugün bizim
 Eserimizi tanıdı
 Bizim şüirler dalgalandırır sınıfının bayrağını
 Bizim gençler proleterce söyler şarkılarımızı!" (Akmataliyev vd., 2002, s. 111)

Şairin zamanla Sovyet devletinin ve toplumunun inşası sürecinde değişen sosyal ve ekonomik şartlara göre şiirini şekillendirdiği görülür. Özellikle 1930'lu yılların ortalarından itibaren sınıf mücadelesi ve Lenin

temalı Őirleri azalmış, yerine sosyal hayat, emek, gelişme, eğitim temaları ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte hayat, ölüm, aşk ve toplum gibi temalar da Şairin poetikasına kısmi olarak girmeye başlar.

Şair II. Dünya Savaşı yıllarında yazdığı bir Şiirinde oğlunu cepheye gururla gönderen bir babayı Şöyle konuşturur:

“Gözümün nuru, yüreğimin gücü

Git aslanım, atlandırđım seni askere

İnsan bir gün nasıl olsa ölür

Ölsen bile köle olma yad ele!” (Akmataliyev vd., 2002, s. 114)

Savaş sonrasında ise kolhoz sistemini güçlendirme, barış, Sosyalist ülkeleri koruma gibi dönemin daha güncel temalarını işler.

Tokombayev, Rus edebiyatını henüz tanımadan önce Kazak yazar ve Őairlerden özellikle Saken Seyfulin’den etkilendiğini belirtir. Seyfulin de diğer Sovyet Şair ve yazarları gibi Sovyet sistemine gönülden bağlıdır. Lenin’e olan sevgisi çok yüksek seviyededir, öyle ki *“Lenin Ordeni”* (Lenin Nişanı) Şiirinde Lenin’i peygamber mertebesine yükseltir:

“Bu dünyanın peygamberi Lenin,

Ezilmişlerin önderi Lenin.” (Seyfullin, 1957, s. 20)

Tokombayev, Lenin’i peygamber mertebesine yükselten Kazak Şair Saken Seyfulin’den etkilendiğini şu sözlerle dile getirir:

“Benim edebî olarak gelişimimin önemli pınarlarından biri Kazak edebiyatıdır. Bunların arasından Saken’in eserleri benim için kutup yıldız olmuş ve amaçlarıma güç veren siyasî bir silah olarak beni etkilemiştir. Edebî eserin temel amacı toplumu eğitime, mücadeleye ve zağfere çağırma, toplumun entelektüel bilincini geliştirmek ise, Saken’in Őiirlerinde bu saydıklarımın hepsi mevcuttur.” (Artıkbayev, 2003, s. 80)

Bu bağlamda Şairin *“Lenin Artık Yok”* adlı Őiirindeki satırlar Lenin’e olan aşırı hayranlığını gösterir niteliktedir:

“Ayrıldık artık önderden,

Uğurladık sonsuz eteklerden,

Sözleri kötü müydü

Kuran’dan, Zebur’dan, İncil’den...” (Artıkbayev, 2003, s. 54)

Tokombayev hatırı sayılır sayıda manzume kaleme almıştır. 1926 yılında *“Akılbay Menen Kalıypa”* (Akılbay ile Kalıypa), *“Cetim Menen Sıykeri”* (Yetim ile Sihirbaz), *“Tutkun Marat”* (Tutsak Marat) ve *“Bermet”* (İnci) adlı manzumeler kaleme alır. *“Akılbay Menen Kalıypa”* ve *“Bermet”* adlı manzumelerinin konusu kadın haklarıdır. *“Tutkun Marat”* adlı manzumesinde ise kapitalist ülkelerde işçi sınıfının ezildiği dile getirilir. Tokombayev savaş yıllarında *“28 Baatır”* adlı manzumesini Manas destanı motifleriyle kaleme almış, Manas destanındaki kahramanlıkları Sovyet askerlerinin kahramanlıklarıyla özdeşleştirmiştir. Akabinde Şair sırasıyla *“Öz Köziim Menen”* (Kendi Gözlerimle, 1952), *“Mayılbay”* (1953), *“Menin Metrikam”* (Kendi Metriğim) (1955), *“Ak Suluunun Ayman”* (Ak Suluu’nun Yüzünden, 1960) adlı manzumeleri, 1970’li yıllarda ise *“Kızıl Müştök”* (Kızıl Ağızlık), *“Canduu Tarıı”* (Canlı Tarih), *“Köçkü, Telkei”*, (Çığ, Karaca) *“Aykümüş”* adlı manzumeler kaleme almıştır. Bu manzumelerde Şair birçok açıdan değişen Kırgız hayatını çeşitli yönleriyle dile getirmektedir. (Akmataliyev vd., 2002, s. 117)

Tokombayev, Puşkin, Lermontov, Friedric Schiller, Nizami, Abay, Cambıl ve Mayakovski gibi Őairlerden Kırgızca’ya çeviriler yapmıştır.

Kırgız toplumunda ve edebiyat çevrelerinde Aalı Tokombayev ismi yaşadığı polemiklerle ve bazı ithamlarla da anılagelmiştir. Kırgız edebiyatının gelişme döneminin en önemli isimlerinden Mukay Elebayev ve Kasım Tıstanov’un hayatlarını kaybetmelerine neden olacak süreç Aalı Tokombayev ile yaşadıkları polemikler sonrası başlamış ve bazı çevreler bu aydınların hayatlarını kaybetmesi hususunda Aalı Tokombayev’i sorumlu tutmuştur. Özellikle, Mukay Elebayev’in Aalı Tokombayev’e yaptığı eleştiriler hiç hoş karşılanmamıştır. Mukay Elebayev, Kırgız edebiyatının genç yaşta kaybettiği önemli yazarlardan

biridir. Elebayev Kırgız eleştirisinin sadece partiye bağlı hareket etmesinden her fırsatta dert yanar. Yazar "Genç Yazarlar İçin Bir İki Söz" adlı makalesinde mevcut yapıyı şu satırlarla eleştirir:

"Günümüzde genç yazarlar çok yazıyorlar; fakat bunları okuduğumuz zaman üslubun dağınık, gereksiz sözlerle dolu metinler olduğunu görüyoruz. Bunun temel sebebi bilgi seviyesinin düşüklüğünde değil mi? Yazarın hayatı iyi bilen, eski miraslardan faydalanabilen, klasiklerden örnek alan, öğrenilen dili iyi bilen biri olması gerektiğini Maksim Gorki de defalarca belirtmekte; fakat bu öğrenme noktasında gençlere iyi örnek olamıyoruz. Hatta şu son zamanlardaki "Tokombayev'den öğrenin!" sloganı genç yazarlarımız için oldukça zararlıdır; çünkü yazarın öğrenmesi gereken temel borcu ustaluktur. Örneğin Aalı Tokombayev'in şiirlerine baktığımızda "ışkırtıp, mış kılıp, bıskırtıp..." gibi yersiz, manasız sözlerden örnek alan genç yazar ve şairlerimizin hâli nice olur? Bu ne demek oluyor? Fakat ne yazık ki, bazı "teorisyenler" Tokombayev'in yaptıklarını görse de, bilse de sırf ona dalkavukluk yapma maksadı güttükleri için "Bu ulu bir yazardır, ondan öğrenin." demektedirler. İşte bu türden kişiler edebiyatımıza ve genç yazarlarımıza büyük zarar vermektedir." (Söylemez-Aşlar 2012, s. 104)

Elebayev yine "Edebiyatımızdaki Hatalara Dair" adlı yazısında Tokombayev'i şu satırlarla kıyasıya eleştirmektedir:

"Aalı Tokombayev hakkındaki fikirler gün yüzüne çıkmak üzere; fakat hayatında hiç böyle bir durumla karşılaşmayan Tokombayev buna sinirlenmiş görünüyor. Onun bu hâli onun şımarıklığını göstermekte. Ben ne kadar zararlı iş yapsam da hiç kimse bunları irdelemesin, bütün yazarlar benim idarem altında olsun istiyor. Tokombayev nedense hep büyüklere ithafen şiirler yazıyor. "Ala Too'nun Şabini Belotskiy'e", "Bu şiirim Isakeyev'e", "Dostum Toyçinov'a" gibi kendi çevresindekilere veya büyüklere yalakaçlık yapmak için bu türden şiirler yazıyor. Peki, Tokombayev Yazarlar Birliği başkanı olduktan sonra neler yaptı? Edebiyat çevresine eserlerin edebî kalitesini yükseltelim diyeceğine hepsine de kendisini övmelerini buyurdu. Genç yazarlara "Başkalarını bırakan, süreklili beni övün!" dedi. Kendisini öven şiir yazarları yakın gördü, böyle yapmayanları düşmanı belledi. Soruşturmalar açtırdı. "Tokombayev'e" diyerek şiir yazdırmayı mesleğe çevirdi. Genç şairler "Tokombayev'e" diyerek yazdı ilk şiirlerini. Bu yaptıklarını eleştirmek isteyenleri saf dışı bırakmaya çalıştı. Gençleri eğitme, onlara yardım etme işleri lafta kaldı. İşte bizim edebiyatın gelişmemesinin başındaki engel bu şekilde ortaya çıktı. Gerçi, Tokombayev'in yediği hatları yazmaya kalksak bir makale değil; bir kitap yazmak gerekir. Buna vaktimiz yok." (Söylemez-Aşlar, 2012, s. 107)

II. Dünya savaşı yıllarında Kırgızistanlı yazar ve şairlerin çoğu cepheye gitmezken Mukay Elebayev askere alınmıştır. Askerî merciler kendilerine Kırgızistan Yazarlar Birliği tarafından yazar kimliği gönderildiği takdirde Elebayev'i ülkesine geri göndereceklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Elebayev, Aalı Tokombayev'in başkanlığını yaptığı Kırgızistan Yazarlar Birliği'ne defalarca mektup yazarak kendisine yazar kimliği göndermelerini istemiş, ancak bu isteği, yazar kimliği olduğu hâlde, geri çevrilmiştir. Bu yüzden Elebayev savaşa katılmak zorunda kalmış ve 1944 yılında cephede savaşırken hayatını kaybetmiştir. Kırgız edebiyat çevrelerinde günümüze kadar tartışılmalı olan bu durum, rejimin Elebayev'e verdiği bir ceza mıdır? Kırgızistan Yazarlar Birliği'nde kaydı ve yazar kimliği bulunduğu hâlde, söz konusu kimliğin KYB tarafından gerekli mercilere gönderilmemesi sebebiyle Kırgız halkı ve çağdaş Kırgız edebiyatı gelecek vadeden bu büyük yeteneği genç yaşında kaybetmiştir. Kırgız toplumunda ve edebiyat çevrelerinde Mukay Elebayev'in ve Kasım Tıstanov'un genç yaşta hayatlarını kaybetmelerinin perde arkasında Aalı Tokombayev'in olduğu değerlendirilmektedir. Bu hususta Osmonakun İbraimov'un sözleri dikkat çekicidir:

"Aalı Tokombayev Kırgız edebiyatının ilk kalemlerinden biriydi, hatta edebiyat sahnesinde 10. yılı resmî olarak kutlanan ilk kişiydi. Edebiyatın birçok türünde eser veren geleceğin edebî lideri olarak Kırgızistan Yazarlar Birliği'nin ilk başkanı seçildi. Bu sebeple, birliğin resmî yöneticisi sıfatıyla birçok şey onun kararlarına bağlıydı. Örneğin II. Dünya Savaşı sırasında kimin cepheye gönderileceğine, kimin ülkede kalıp parti buyrukları doğrultusunda eserler kaleme alacağına o karar veriyordu. Gerekli görseydi Mukay Elebayev'in ve Cusup Turusbekov'un savaşa katılma zorunluluklarını ortadan kaldırabilirdi." (İbraimov, 2012, s. 221)

1980'li yıllarda ise Cengiz Aytmatov'un gerek tüm SSCB ve gerekse Kırgızistan içinde var olan durum ve krizden çıkış ile ilgili görüşleri, gazetelere verdiği demeçler, Kırgızistan'da millî şuurun gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak Cengiz Aytmatov'un bu görüşlerine 'eski'yi savunan bazı yazarlar karşı çıkar. Bunlardan biri de Aalı Tokombayev'dir. Aalı Tokombayev, geçmişte hep yaptığı gibi, Aytmatov'u milliyetçilik yapmakla suçlar. 1980'li yıllara Aytmatov ve Tokombayev polemikleri damgasını vurur. Elbette bu tartışmalar Aytmatov'un fikirlerinin doğruluğu ve haklılığıyla son bulur (İbraimov, 2012, s. 322).

“Kanduu Cıldar” ve “Tañ Aldında” Romanları Kırgız/Sovyet Eleřtirisinde

Kırgız edebiyatında ilk romancılardan biri de Tokombayev'dir. 1935 yılında kaleme aldığı “*Kanduu Cıldar*” (Kanlı Yıllar) manzum roman türünde kaleme alınmıştır. Eser 1937 ve 1940 yıllarında tekrar yayınlanmıştır. Bu eserin ikinci cildi olan “*Tañ Aldında*” (Şafak Sökerken) adlı eseri ise ilk defa 1947 yılında yayınlanır. Yazar, bu iki eseri 1962 yılında bazı bölümleri çıkararak ve yeni bölümler ekleyerek tekrar kaleme almış ve aynı isimle tekrar yayınlamıştır. Yazar, eserinde 1916 yılındaki *Ürkün* adıyla anılan ayaklanmayı anlatmaktadır. Roman iki bölümden oluşur. Birinci bölümde halkın ayaklanmasının sebepleri ve ayaklanmanın başarısızlığa uğraması, ikinci bölümde ise Çin'e göç eden halkın orada yaşadığı sıkıntılar ve gördüğü zulümler anlatılır. Tokombayev'in yayınlanma serüveni yaklaşık otuz yıl süren “*Kanduu Cıldar*” ve “*Tañ Aldında*” adlı eserleri o dönemi yansıtan önemli eserlerdir.

Aalı Tokombayev'in sözkonusu eserlerinde Kırgız halkının bağımsızlık mücadelesi, Kırgızların ayaklanıp akabinde göç etmeye mecbur kalmaları, başına gelen felaketler, gördüğü zulümler anlatılmaktadır (Artıkbayev, 2003, s. 191).

“*Kanlı Yıllar*” adlı eserin birinci bölümüyle ilgili ilk eleştiri makalesini K. Rahmatullin kaleme almıştır. K. Rahmatullin, 29 Mayıs 1936 tarihinde Kızıl Kırgızistan gazetesinde yayınlanan makalesinde romanla ilgili olumlu fikirler beyan etmiştir. 1 Mart 1941 tarihinde “*Leninçil Caş*” (Leninci Genç) gazetesinde merhum Kuseyin Esenkocoev'in makalesi yayınlanmış ve yazar “bu romana dikkatle bakıldığında 1916 *Ürkün Ayaklanması'nın* ansiklopedisi olduğu söylenebilir.” tespitinde bulunmuştur (Artıkbayev, 2003, s. 192).

Romanın bazı bölümleri Rusça'ya çevrilmeye başladıktan sonra Rus eleştirmenler de kendi fikirlerini kaleme almışlardır. İ. Basalayev, Aalı Tokombayev'in Moskova'da yayınlanan “*Utrennaya Vstreça*” (Sabah Buluşması) adlı şiir külliyyatına yazdığı değerlendirme yazısında romanın ikinci bölümü yani “*Tañ Aldında*” romanı için şu satırları kaleme almıştır: “İşte, bu tarihî romanın temelinde yatan düşünce ve duygular Tokombayev'in siyasi ve edebî cihetten geliştiğine şahitlik etmektedir.” 1947 yılında ise çevirmen ve şair S. Lipkin Literaturnaya Gazeta'nın 25 Şubat tarihli sayısında “*Özgürlük ve Emeği Sevmek*” adlı makalesinde eserle ilgili fikrini “*Kanlı Yıllar*” romanı Kırgız okurlarının elinden düşürmediği bir kitap oldu. Yazar kitabın ikinci cildinde (*Tañ Aldında*) Kırgız halkının ulu Rus halkıyla biraraya geldiğinde hayalini kurduğu özgürlüğe kavuşabileceği fikrini Kırgız halkının bilincine büyük bir hünerle işlemiştir.” şeklinde ifade etmiştir. (Artıkbayev, 2003, s. 192)

Balkar şairi Kaysın Kuliyevev “*Turmuşun Masştabı cana boyoktoru*” (Hayatın Kapsamı ve Renkleri) adlı makalesinde romanla ilgili düşüncelerini şu satırlarla dile getirir: “*Kanlı Yıllar* romanında, uzun zaman önceki kanlı hatıraların şairin yüreğinin derinliklerinde saklandığını, gözünün önünden hiç gitmeyen görüntüleri şairin iç dünyasından çıkan çılgınlıkları ve acı çeken bir halkın feryatlarını görebilmekteyiz. Aynı şekilde halk önderlerinin, halk kahramanlarının romandaki tasvirleri başarılı bir şekilde yapılmıştır. Tokombayev'in trajik eserinde ümitsizliğe yer verilmemiştir.” (Kuliyevev, 1958).

1947 yılında Kırgızistan Komünist Partisi sekreteri K. Orozaliyev'in yayınladığı “*Kırgızistan'daki tarih ve edebiyat bilimlerini geliştirmenin sıradaki şartları*” adlı bildirisinden sonra tarihçilerin ve edebiyatçıların çalışmalarında ideolojik hatalar bulma eğilimi hız kazanır. Bunun üzerine Kalıgul, Arstanbek, Moldo Kılıç gibi halk şairlerinin eserleri gerici eserler olarak nitelendirilmiş ve Kırgız edebiyat çevrelerinde süratle jurnalcılık/iftira kampanyası başlamıştır. Bu durum uzunca bir süre Kırgız kültürünün ve edebiyatının gelişimini olumsuz etkilemiştir. Birtakım isimler ve eserler bu tehlikeli gelişmelerden olumsuz etkilenmiş ve Aalı Tokombayev'in eserleriyle ilgili sert eleştiri yazıları kaleme alınmaya başlanmıştır.

Eleřtirmen C. Berdibekov “*Kanlı Yıllar*” romanıyla ilgili eserin Bolşevik eleştirisi açısından bakıldığında yetersiz olduğunu ve sınıf bilincinin iyi işlenmediğini belirtmiş, yazarın eserini tekrar kaleme alarak hatalarını düzelteceğini umduğunu ifade etmiştir (Berdibekov, 1948). Eleřtirmen Cakişev ise eseri “zararlı eser” olarak nitelendirmiştir. Eseri ideolojik olarak tehlikeli bulmuş, eski hayatı savunduğunu iddia etmiş, eserin ikinci cildi olarak yayınlanan “*Tañ Aldında*”nın da ilkinden daha kötü durumda olduğunu savunmuştur. Eserin 1916 *Ürkün Ayaklanması* hakkında doğru fikirler vermediğini ve okurları yanılttığını dile getirmiştir (Cakişev, 1949).

Eserle alakalı artan eleştiri yazıları sonrasında söz konusu durumla ilgili 28 Şubat 1952 tarihli Kızıl Kırgızistan gazetesinde “*Sonunda Kabul Ettii*” adlı bir makale yayınlanmış ve Tokombayev'in gazetenin yazı işlerine mektup göndererek hatalarını kabul ettiğini ve en kısa sürede tüm hatalarını düzelteceğini ifade ettiği beyan edilmiştir (Artıkbayev, 2003, s. 195).

"Kanlı Yıllar" ve "Tañ Aldında" adlı eserlerin birkaç defa yayınlanması, sonra "Tañ Aldında" adıyla tekrar basılması birçok bölümün çıkarılıp yerine yeni eklemelerin yapılmasında bu eleştiri makalelerinin ve genel olarak malum siyasi atmosfer baskısının da etkisi olmalıdır.

Tokombayev'in Diğer Mensur Eserleri

Aalı Tokombayev'in nesir sahasındaki ilk çalışmaları 1920'li yıllarda başlar. 1928 yılında ilk hikâyesi sayılabilecek "*Küyöünün Kolu Cuurkandıñ Türmögünön Çıktı*" (Damadın Eli Yorganın Altından Çıktı) adlı eseri "*Leninçiler Küzğüsü*" (Leninciler Aynası) adlı dergide yayınlanır. Bu yıllarda "*Sırduu Barak*" (Sırlı Sayfa) ve "*Muundardıñ Ölümü*" (Nesillerin Ölümü), 1933 yılında "*Biş Balapan Kezderde*" (*Biş Çocukken*) ve "*Too Elinin Comogu*" (Dağ Halkının Masalı) adlı kısa öyküleri yayınlanır (Akmataliyev vd., 2002, s. 122).

1930'lu yıllardan itibaren hikâye ve uzun hikâye türünde de eserler vermeye başlayan Tokombayev 1939 yılında kaleme aldığı "*Dnestr Teren Denizge Kuyat*" (Dinyester Derin Denize Dökülür) adlı uzun hikâyesinde Batı Ukrayna'nın Sovyetler Birliği'ne ilhakını tahkiye etmektedir. 1940 yılında "*Caralangan Cürök*" (Yaralanan Yürek) adlı uzun hikâye kaleme almıştır. Bu adla yayınlanan külliyatın içinde yazarın "*Küünün Sırı*" (*Melodinin Sırrı*), "*Col Comogu*" (Yol Masalı), "*Daat*" (Arzu), "*Ölüm Kimdi Korkutpay*" (Ölüm Kimi Korkutmaz), "*Akılmandıñ Coobu*" (Akılının Cevabı) gibi kısa hikâyeleri yer almıştır. Yazarın "*Caralangan Cürök*" adlı eseri otobiyografik niteliktedir. Yazar eserinde Çarlık Rusya'yı eleştiririp Sovyetler Birliği'ni yüceltmektedir.

Aalı Tokombayev'in II. Dünya savaşı konulu hikâyelerinden biri "*Aşırbay*" adlı hikâyesidir. Yazar, hikâyesine Aşırbay Koyonközov'un mutsuz geçen çocukluğunu anlatarak başlar. Aşırbay bütün aile fertlerini çocukken kaybetmiştir. Hikâyenin hemen başında okuyucu şu satırlarla karşılaşır: "Sovyet hükümeti kurulana ve gelişene kadar Koyonközov Aşırbay'ın çekmediği çile, görmediği gün, ayak basmadığı yol kalmamıştı." (Tokombayev, 1981, s. 24). Aşırbay bu şekilde son derece sıkıntılı bir çocukluk geçirir. Yıllarca başkalarının yanında çalışır, yeni kurulan kolhoza girer. Canla başla çalışmasına ve ardi ardına çeşitli ödüller kazanmasına rağmen burada fazla kalmaz. Bir ara eğitim almayı düşünür, ama vazgeçer. Fabrikalarda çalışmayı düşünür, fakat bu düşüncesi gerçekleşmez. Sonunda at çobanı olarak çalışmaya başlar. Bu iş Aşırbay'ı az da olsa mutlu etmiştir. Burada tam yedi yıl çalışır. İşinde son derece başarılı olur. Takdirnameler alır. Aşırbay'a bir ev verirler ve evlendirirler. Bu yedi yıl içinde Aşırbay'ın üç çocuğu dünyaya gelir. Daha sonra ise Aşırbay savaşa gider. Hikâyenin bundan sonraki kısmı ise Aşırbay'ın savaş anılarından oluşmaktadır. Savaş meydanında Aşırbay'ın yaptığı türlü türlü kahramanlıklarla devam eden hikâyede Aşırbay bazen düşman hatlarının arka taraflarına gözcülük yapmaya gider, Almanlarla çatışmalara girer ve onları öldürür; bazen de savaşın gidişatını değiştirebilecek stratejik görevler alır. Aşırbay'ın yaptığı türlü kahramanlıklar sayesinde cephenin o bölümünde Almanlar yenilgiye uğrar (Göz, 2012, s. 61). Aşırbay yazar tarafından idealize edilmiş bir savaş kahramanıdır.

1947 yılında kaleme aldığı "*Mezgil Uçat*" (Zaman Geçiyor) adlı eseri de "*Caralangan Cürök*" (Yaralanan Yürek) adlı eserine tematik olarak oldukça yakındır. Eserde bir baba ile oğlunun hayatı karşılaştırılır, böylece eski ile yeni hayat mukayese edilmiş olur. Eserde zaman 1917 yılında başlamaktadır. Küçük bir çocuk olan Capar ve babası iş-aş bulabilmek için Hokand'a doğru yola çıkarlar. Son derece çaresiz durumdadırlar; Capar'ın annesi ölmüştür. Çok düşük bir ücretle Capar'ın babasının bulduğu iş ise duvar ustalığıdır. Zengin iş sahibi, Capar yüzünden babasıyla kavga eder ve onları kovar. Bu sırada devrim olmuş ve Sovyetler Birliği kurulmuştur. Açılan yetimhanelerden birisine Capar da kabul edilir. Capar burada resme karşı olan yeteneğini daha da geliştirir. Moskova'ya kadar uzanacak olan bir eğitim hayatına ilk adımını atar. Daha sonra II. Dünya Savaşı dönemi gelir. Yaralı askerlerin yattığı bir hastane odasında bulunmasından onun II. Dünya Savaşına katıldığı anlaşılır. Savaştan sonraki dönemlerde ise Capar sanatçı kişiliğini bulur ve hikâye bu mesajla biter.

Açlıkla yüzleşmiş, kendi köyünden uzak yerlerde karın tokluğuna iş arayan bir babanın oğlu olan Capar, Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla belki de açlıktan ölecekken eğitim alma şansına sahip olur. Almış olduğu eğitim onun toplumca beğenilen ve takdir gören bir meslek sahibi olmasına sebep olur. Burada, bir zamanlar açlıkla mücadele eden bir çocuğun sosyal toplum içerisinde yükselme şansını Sovyetler Birliği sayesinde yakaladığı mesajı verilmektedir. Aynı kahraman II. Dünya Savaşına katılır, yaralanır ve bir nevi ülkesi için kendisini feda etmekten çekinmez. Hikâyenin sonunda ise Capar kendisini bir boşlukta hisseder ve yine kutsal emek gözünün önüne gelerek kim olduğunu, amacının ne olduğunu anlar (Göz, 2012, s. 77).

Yazar 1965 yılında kaleme aldığı “*Soldat Elek*” (Askerdik) adlı eserinde ise Kırgızistan topraklarında Sovyet hâkimiyetini kurmak için verilen mücadeleler tahkiye edilir. Eserin kahramanları Çalkar ile Seyitbek’in ezilen halkı yeni iktidarı desteklemeleri konusunda ikna etme çabaları anlatılır. Ayrıca yazarın Sovyet askerlerinin cephedeki kahramanlıklarını anlattığı “*Ant*” (Ant), 1967 yılında polislerin suçlulara karşı verdiği mücadeleyi anlattığı “*Tergöö Cürriip Cata*” (Sorgu Devam Ediyor) ve Kırgızistan’ın Rusya Çarlığına ilhakının 100. yıl dönümü münasebetiyle 1964’te kaleme aldığı “*Ölböstün Ürönü*” (Ölümsüzün Tohumu) ve 1916 yılındaki ayaklanmada Çin’e göç eden halkın çileli hayatını anlattığı “*Kündün Çığışı*” (Güneşin Doğuşu) adlı piyesleri bulunmaktadır (Akmataliyev vd., 2002, s. 127).

Tokombayev’in “*Ölböstün Ürönü*” (Ölümsüzün Tohumu) adlı eseri 1970 yılında sahnelenmiştir. Eserde Semenov Tyan Şanski, Çokan Velihanov gibi bilim adamları ve Borombay, Ümötaalı, Balbay, Töregeldi gibi yakın Kırgız tarihinin önemli kanaat önderleri yer almaktadır. Eserde, Kırgız boyları Rusya Çarlığı hâkimiyetine girdikten sonra barış içinde yaşamaya başlarlar ki Tokombayev’e göre, Kırgız boyları arasında yıllardır devam eden kavgalar dost Rus halkının girişimleriyle son bulmuştur.

Tokombayev’in mensur eserleri, 1934 yılında Jdanov’un “Bizim ülkemizde edebiyatın asıl kahramanları yeni hayatın aktif inşa edicileridir: İşçiler, kolhozlarda çalışan çiftçiler, köylüler, parti üyeleri, mühendisler, genç komünistler ve komünist öğrencilerdir. İşte, edebiyatımızdaki asıl tipler ve asıl kahramanlar bunlardır” (Jdanov, 1934, s. 4, Akt. Göz, 2016, s. 62) şeklindeki beyanatu doğrultusunda kaleme alınmıştır. Jdanov’un buyurduğu üzere Tokombayev’in mensur eserlerinde işçiler, kolhozlarda çalışan çiftçiler, köylüler, parti üyeleri, örnek sosyalist tipler ve onların kahramanlıkları, yeni sistemin yerleşip kök salması için verdiği mücadeleler tahkiye edilmektedir. Esasen, genel olarak Sovyet edebiyatı ve onun bir parçası olan modern Kırgız edebiyatına bakıldığında söz konusu durum tüm sanatçılar için geçerlidir, birçok yazar ve şair bu buyruklara, gönüllü/mecburen, uymuştur. Sovyet edebiyatında tüm sanatçıların üzerine bir “demir perde” örtülmüş; kimi sanatçılar bunu tüm benliğiyle benimsemiş, kimileri ise bu perdede sanat anlayışları ve birtakım kişisel tutumları uğruna irili/ufaklı gedikler açmak için uğraş vermiştir. Bu uğurda kimileri hayatını kaybetmiş, kimileri de tüm dünyanın en çok okunan yazarlarından biri olmayı başarmıştır. Bu bağlamda modern Kırgız edebiyatı bünyesinde Alıkul Osmonov, Mukay Elebayev, Sıdık Karaçev, Kasım Tinıstanov ve Cengiz Aytmatov gibi isimlerin, Aalı Tokombayev’den farklı olarak, üzerlerine örtülen bu ‘demir perde’de büyük gedikler açtıklarını ve eserlerini sipariş/buyruk doğrultusunda değil, ellerinden geldiğince kendi sanat anlayışlarına uygun satırları mesajlarla kaleme alabildiklerini özellikle vurgulamak gerekir. Nitekim dönemin heyecanını besleyen ateşli sanatçılar zamanla unutulmuş, eserleri tozlu raflarda kalmış; mücadelesini sanat, edebiyat ve hümanizm için veren Cengiz Aytmatov gibi isimler ise ortaya koydukları edebî ürünlerle sadece dönemin değil, tüm zamanların en önemli yazarlarından biri olmayı başarabilmiştir. Elbette bu başarıda sanatçı kudretinin de büyük payı olmalıdır.

Sonuç

Çetişli’ye (2014, s. 254) göre ideolojiler sanatkârın düşünme, yorumlama özelliklerini dumura uğratar ve onları ideolojik körlük içine iter. Sanat kabiliyetini güdümlü sanatın emrine amade kılmış sanatkârın hayat, insan ve olaylar karşısında tarafsız ve objektif olmasını beklemek veya onların böyle bir tavır sergilediğini iddia etmek mümkün değildir. Bu sebeple onlar objektiflikten uzak ve yanlıdırlar. Gerçeği, doğruyu, iyi ve güzeli hep kendi perspektiflerine göre belirlerler. Vicdanları, duygu ve zevklerin sesine değil, ideolojilerinin sesine kulak verir.

Aalı Tokombayev de Kırgız halkının tarihsel süreçte başına gelen trajik vakaları eserlerinde işlemekle ve halkının acılarına ortak olmakla birlikte sanatının neredeyse tamamını, Lenin’e, Stalin’e, Komünist Partiye, Sovyet sistemine ve sistemin uygun gördüğu hemen her konuya hasretmiş, Sovyetler Birliği’nin ve edebiyatının “Balka”sı olarak kendine göre rejim düşmanı olarak gördüğu birçok kişiyle münakaşa etmiş, bazılarını azmettirmiş, hayatını her yönüyle ideolojinin emrine vermiş bir edebî şahsiyet olmayı tercih etmiştir. Kaleme almış olduğu eserlerle Kırgız edebiyatının gelişimine katkıda bulunmuş, ancak Mukay Elebayev’in de belirttiği gibi, genç şair ve yazarların eğitimine değil onların kendisine ithafen şiir yazmalarına daha çok önem vermiştir. Hiçbir şekilde Sovyet sistemini eleştirmemiş, tüm Sovyet dogmalarını olduğu gibi kabul etmiştir. Türkiye’de son dönemlerde şairin muhalifliğiyle alakalı bazı yayınlar çıksa da bu yazılar gerçeği yansıtmamaktadır.

Türk edebiyatının büyük yazarı Tarık Buğra’nın da “İnsana yapılabilecek en korkunç ihanet de işte budur; angaje edebiyattır. Düşünce ve duygu kişileşmesinin en verimli pınarını, en etkili gücünü, düşüncenin ve duygunun tek bir kalıba dökülmesi, insanın güzelleştirici ve yüceltici, zenginleştirici

çeşitliliğinin öldürülmesi için kullanılmaktan daha gaddar ihanet düşünülebilir mi? Ve edebiyat, sanat kabiliyetini, aslı olmayan bir üne, gününü gün etme hevesine, teneke madalyalara satan insandan daha sefil bir yaratık olabilir mi? (Buğra, 2002, s. 203) şeklinde belirttiği üzere Aalı Tokombayev sanatını ideolojik temelde oluşturmuş, şekillendirmiş, düşünce ve duygularını tek bir kalıba dökerek ve hayatının sonuna kadar bu çizgiden sapmayarak Sovyet sisteminin propaganda aracı olmayı Kırgız edebiyatının ölümsüz sanatçıları arasında olmaya yeğlemiştir.

Etik Beyan

“Modern Kırgız Edebiyatının “Balka”sı Aalı Tokombayev’in Sanatına Dair Bazı Fikir ve Tespitler” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğunu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış olduğunu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmediğini taahhüt ederiz.

Kaynakça

- Artıkbayev, Kaçkınbay (2003). *Aalı tokombayev*. Bişkek: Biyiktik Yayınları.
- Aamatov, M. A., Abdıldabekkızı C., Asılbekova, I.A., Gurkina, L. İ., Dautov, K. D., Sadıkova, C. S., Çekirov, A. Ç. (2008). *Kırgız respublikasının cazıuıçuları*. Bişkek: Demi Yayınları.
- Akmataliyev, A., Caynakova, A., Cumabayev, A., Kebekova, B., Kıdırbayeva, R., Kırbayev, K. ve Musayev, S. (2002). *Kırgız adabiyatının taribi*. c6. Bişkek.
- Berdibekov, C. (1948). *Kızıl kırgızistan*, 24 Yanvar.
- Buğra, T. (2002). *Düşman kazanmak sanatı*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Cakişev, Ö. (1949). *Sovetskaya kırgızıya*, 27 Fevral.
- Çetişli, İ. (2014). *Edebiyat sanatı ve bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İbraimov, O. (2012). *İstoriya kırgızskoy literaturı XX veka*. Bişkek: Biyiktik Yayınları.
- Göz, K. (2012). *1960-1980 Yılları arasında kırgız edebiyatında uzun hikâye türü ve dönem incelemesi* (Doktora Tezi). KTMÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek.
- Göz, Kemal (2016). Kırgız edebiyatında olumlu kahramanlara dair. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2).
- Göz, Kemal (2017). Ana çizgileriyle kırgız edebiyatı ve yeniden okuma denemesi. İçinde C. Buyar (Edt.), *Kırgızistan: tarih-toplum-ekonomi-siyaset* (ss.593-612). Bişkek: BYR Publishing House.
- Jdanov, A. A. (1934). *Stena grafişeskiy otçet*. Perviy vsesoyuzniy siyezd sovetskih pisateley. Moskva: Gosudarstvennoe Izdatelstvo.
- Kuliyev, Kaysın (1958). Turmuşun masştabı cana boyoktoru. *Literaturnaya gazeta*. 18 Oktyabr.
- Moran, Berna (1983). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Murzaliev, M.G. (2010). *İstorişeskiye romanistika tolegena kasımbekova i ee mesto v razvıtii janru*. Dissertatsiya. Bişkek.
- Samaganov, C. (1976). *Sovyetтик kırgızistan cazıuıçuları*. Frunze: Kırgızstan Basması.
- Seyfullin, S. (1957). *Ölenderi men poemaları*. Almatı: Kazaktın Memlekettik Kórkem Edebiyat Basması.
- Söylemez, O. – Aşlar, H. (2012). *Mukay elebayev, zor zamanlar, seçme hikâyeler*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Tokombayev, A. (Balka) (1973). *Tandalğan çğarmaların üç tomduk cıynagı III*. Cilt. Frunze: Kırgızstan Basması.
- Tokombayev, A. (1981). *Caralangan çürök. povestter, angemeler, drama*. Frunze: Kırgızstan Basması.
- Tokombayev, A. (1984). *Küünün sıri*. Frunze: Kırgızstan Basması.

EXTENDED ABSTRACT

In the uprising; the efforts of the Russian Tsar to colonize Turkestan territory, the exploitation of the rulers of the tsarist regime, the privileged position of local collaborators, the forced displacement of the people to the compulsory migration, the allocation of new agricultural lands and wetlands to the Russian farmers from Russia, and finally the The reasons for inclusion are listed as the reasons for the uprising. The rebellion was brutally suppressed by Tsarism and hundreds of thousands of Turkistan people were massacred. The vast majority of survivors had to migrate to China. During and after the migration, many Kyrgyz peoples had to live under very heavy conditions. After this tragedy, when the Soviet power was established in 1917, the Kyrgyz people returned to their countries and were bound to the Soviet government, which saved themselves from extinction. The Soviet government gave freedom to the people of Kyrgyz, and it was the most important subjects of the modern Kyrgyz literature that emerged that the people who had been working in the country had a better life. Most Kyrgyz writers adopted the Soviet system and devoted all their power to the development of this system. Aaly Tokombaiev, one of the prominent poets, devoted almost all of his art to the Russian people, Lenin, Stalin, the Communist Party, the Soviet system and almost every subject deemed appropriate by the system, as the de “Balka”, of the Soviet Union and literature. many people have debated, some have been determined, has been a person who has put his life at the disposal of ideology in all aspects. Modern Kyrgyz literature began to give its

first examples in the 1920s as part of Soviet literature. The process of emergence and then the Communist party and the socialist realism method have been strictly adhered to. In the 1960s, Chingiz Aitmatov and his followers, poets and writers gave new impetus to the Kyrgyz literature. In the Soviet Union, many writers and poets have not been able to go beyond the regime's orders. The writers and poets who stepped out of the framework that were consciously or coincidentally were punished in some way. Sometimes writers and poets have been deprived of their contemporaries, such as journalism and so on. they have played a leading role in the slaughter of their contemporaries, whom they see as competitors or not. It is worth noting that almost all the names of Kyrgyz literature at the beginning are composed of young people who are committed to the Soviet system, because the Soviet power has given them the opportunity to have a new life and education. Aaly Tokombaiev stepped into the literature scene while he was a student at Central Asian Communist University in Tashkent. He writes his first poems here. He published his first poems in the magazine "Tunguch Kadam", which was prepared by the students, at the Enternasyonel wall and in the magazine "Tunguch Kadam" with the nickname "Chalkar" and "Balka". The poet used the pseudonym "Balka" (hammer) for the rest of his life, implying that he would be like a "hammer" against the enemies of Communism and would crush them if necessary. Tokombaiev stepped into the literary stage with poetry and continued to write poetry until the end of his life. The poems that the poet wrote in the 1920s and 1930s were poems that celebrated the October revolution, glorified Lenin and other party rulers, lived the old life, praised the new life, and sobbed the class struggle and made Soviet propaganda. Tokombaiev's literary spectrum is quite wide. The first works of Tokombaiev in prose began in the 1920s. In 1928, his first story adlı "Kuyoonun Kolu" is published in the journal "Leninchiler Kuzgusu". In these years his short stories "Syrduu Barak" and "Muundardın Olumu" care published. Aaly Tokombaiev II. One of the stories about World War II is the story of Ashyrbai. The author begins his story by describing Ashyrbai Koyonkozov's unhappy childhood. Ashyrbai lost all his family members as a child. He works for years alongside others, enters the newly established kolkhosa. Even though he has started several times and won several prizes, he does not stay here much longer. He thinks about getting an education, but he gives up. He thinks of working in factories, but this idea does not happen. Finally she starts to work as a herdsman. This job has made Ashyrbai very happy. I work here for seven years. He is extremely successful in his work. She takes credit cards. They give a house to Ashyrbai and they marry. In these seven years, three children are born. Later on, Ashyrbai goes to war. The next part of the story consists of Ashyrbai's war memoirs. On the battlefield, Ashyrbai goes on to pursue the back parts of the enemy lines, enters the cliffs of Germans and kills them; sometimes they take strategic tasks that can change the course of the war. II. While the writers and poets of Kyrgyzstan did not go to the front during the years of World War II, Mukay Elebaiev was conscripted. The military authorities stated that if the author identity was sent by the Kyrgyzstan Writers' Union, they would return Elebaiev to their country. Elebaiev then wrote to the Kyrgyzstan Writers' Union of which he was the president of Aaly Tokombaiev and asked them to send him a identity as a writer, although this request was rejected. Therefore Elebaiev had to join the war and died in 1944 while fighting in the front. Is this a case that has been discussed in the Kyrgyz literary circles until today? Unfortunately, the Kyrgyz people and contemporary Kyrgyz literature have lost this prominent talent at a young age, since the identity of the Kyrgyzstan was not registered to the necessary authorities by the PUK. In the Kyrgyz society and in the literature, Mukay Elebaiev and Kasym Tynystanov lost their lives at a young age and Aaly Tokombaiev is seen behind the scenes.